

APLICABILITATEA DREPTULUI INTERNAȚIONAL UMANITAR ÎN CONDIȚIILE CONFLICTELOR ARMATE CONTEMPORANE: REALITĂȚI ȘI PERSPECTIVE

Kordee BADIR, doctorand (ORCID: 0000-0003-3811-6757)

Recenzent: **Alexandru CAUIA**, doctor în drept, conferențiar universitar

THE APPLICABILITY OF INTERNATIONAL HUMANITARIAN LAW IN THE CONDITIONS OF CONTEMPORARY ARMED CONFLICTS: REALITIES AND PERSPECTIVES

The applicability of international humanitarian law rationae temporis can only be examined in the general context of its applicability in a correct interpretation of those provisions, particularly, given the nature of armed conflicts over the last decades. International humanitarian law has traditionally faced a constant issue: the lack of political will by the states to accept a broad interpretation of its applicability, which covers numerous forms of armed conflict from international and non-international armed conflicts to internationalized and transnational armed conflicts. However, the objective of international humanitarian law is well known: to ensure the possible minimum protection to the victims of armed conflict, regardless of their attributes, and in no way to ensure the interest of states to avoid its applicability under the pretext that one situation or another is not or cannot be covered by its rules.

Key words: humanitarian law, applicability, armed conflict, long character, intensity threshold.

Aplicabilitatea dreptului internațional umanitar rationae temporis poate fi examinată doar în contextul aplicabilității dreptului internațional umanitar în general, în contextul unei interpretări corecte ale prevederilor respective, în special în condițiile caracterului conflictelor armate în ultimele decenii. Dreptul internațional umanitar în mod tradițional se confruntă cu o problemă permanentă — lipsa voinței politice din partea statelor de a accepta o interpretare largă a aplicabilității dreptului internațional umanitar, astfel acoperind diverse forme de conflicte armate, începând de la conflictele armate internaționale și non-internaționale și terminând cu conflictele armate internaționalizate și transnaționale. Or, obiectivul dreptului internațional umanitar este bine cunoscut — asigurarea unei protecții minime posibile victimelor conflictelor armate, indiferent de calificarea acestora și nicidecum nu asigurarea interesului statelor de a evita aplicabilitatea dreptului internațional umanitar sub pretext că o situație sau alta nu este sau nu poate fi acoperită de normele dreptului internațional umanitar.

Cuvinte cheie: drept umanitar, aplicabilitate, conflict armat, caracter îndelungat, prag de intensitate.

Introducere

În ce moment începe și în care încetează aplicabilitatea dreptului internațional umanitar în contextul conflictelor armate actuale? Dreptul internațional clasic cunoaște 3 (trei) tipuri de conflicte armate: 1) război; 2) război civil și 3) acțiuni armate, ce

nu constituie război. Legile de război erau aplicate în timp de război din momentul declarării războiului și până la restabilirea formală a păcii (de exemplu, încheierea acordului de pace). Legile de război nu se aplicau în timp de război civil, considerate chestiuni interne ale statelor, doar dacă Guvernul nu recunoștea rebelii în mod oficial în calitate de parte la conflict. Și evident, legile de război nu se aplicau oficial în timp de acțiuni militare, care nu constituiau război.

Astfel, până la adoptarea Convențiilor de la Geneva din 1949, aplicabilitatea dreptului de război depindea de actele formale ale statelor, cum ar fi declararea formală de război sau recunoașterea formală a unei părți în calitate de beligerant. Convențiile de la Geneva au revăzut această abordare formată *de jure*, iar în rezultat dreptului internațional umanitar a început să fie aplicabil în timp de acțiuni militare, care *de facto* cădeau sub incidența conceptului de conflict armat. Atât în timp de conflicte armate internaționale, cât și a celor non-internaționale, Convențiile de la Geneva, în general, reglementează acțiunile militare pe parcursul întregului conflict armat.

Convențiile de la Geneva, de regulă, sunt aplicabile de începutul și până la sfârșitul conflictului armat. Criteriul „conflict armat” necesită unele explicații, deoarece:

- 1) condițiile, ce impun aplicarea dreptului internațional diferă în cazurile conflictelor internaționale și celor non-internaționale;
- 2) unele obligații „post-conflict” intră în vigoare până la sfârșitul acțiunilor obligațiilor stării de beligeranță.

Începutul aplicării: începutul conflictului armat. Conflict armat internațional

Convențiile de la Geneva se aplică conform prevederilor articolului 2 comun celor patru convenții:

„În afara dispozițiilor care trebuie să intre în vigoare încă din timp de pace, prezenta convenție se va aplica în caz de război declarat sau de orice alt conflict armat, ivit între două sau mai multe dintre Înaltele Părți Contractante, chiar dacă starea de război nu e recunoscută de una din ele. Convenția se va aplica, de asemenea, în toate cazurile de ocupație totală sau parțială a teritoriului unei Înalte Părți Contractante, chiar dacă această ocupație nu întâmpină nici o rezistență militară. Dacă una dintre Puterile în conflict nu e parte la prezenta convenție, Puterile care sunt părți la aceasta vor rămâne totuși legate prin ea în raporturile lor reciproce. În afară de aceasta, ele vor fi legate prin convenție față de sus-zisa Putere, dacă aceasta o acceptă și îi aplică dispozițiile.”¹

Aplicabilitatea dreptului internațional umanitar este evidentă în caz de război declarat între două sau mai multe state. Astfel de conflicte sunt considerate drept conflicte internaționale, în raport cu care convențiile de la Geneva sunt aplicabile

1 Convenția de la Geneva (IV) privitoare la protecția persoanelor civile în timp de război din 12 august 1949 [on-line] <https://constitutii.files.wordpress.com/2017/01/conventia-de-la-geneva-iv.pdf> (consultat la 16.08.2019).

în totalmente. Totodată, este evident că astfel de conflicte sunt tot mai rare. Conform prevederilor sale, dreptul de Geneva se aplică în situațiile care sunt echivalate conflictelor armate internaționale. Acțiunile armate dintre state sunt reglementate de regulă de legile de război, indiferent de nivelul de tensiune sau amploarea conflictului. Conform Comentariului oficial al Comitetului Internațional al Crucii Roșii (CICR), condițiile ce permit calificarea situației ca conflict armat internațional sunt satisfăcute în cazul în care apare o divergență ce duce la aplicabilitatea forței armate între militarii a două state.²

Conflictul armat non-internațional

Articolul 3 comun celor patru Convenții de la Geneva prevede că:

„În caz de conflict armat neprezentând un caracter internațional și ivit pe teritoriul uneia dintre Înaltele Părți Contractante, fiecare dintre Părțile în conflict va trebui să aplice cel puțin următoarele dispoziții:

1. Persoanele care nu participă direct la ostilități, inclusiv membrii forțelor armate care au depus armele și persoanele care au fost scoase din luptă din cauză de boală, rănire, detențiune sau din orice altă cauză vor fi, în toate împrejurările, tratate cu omenie, fără nici o deosebire cu caracter discriminatoriu bazată pe rasă, culoare, religie sau credință, sex, naștere sau avere sau orice alt criteriu analog. Aplicarea convenției Conflicte care nu au caracter internațional.

În acest scop, sunt și rămân prohibite, oricând și oriunde, cu privire la persoanele menționate mai sus:

- a) atingerile aduse vieții și integrității corporale, mai ales omorul sub toate formele, mutilările, cruzimile, torturile și chinurile;
- b) luarea de ostatici;
- c) atingerile aduse demnității persoanelor, mai ales tratamente umilitoare și înjositoare;
- d) condamnările pronunțate și execuțiile efectuate fără o judecată prealabilă, dată de un tribunal constituit în mod regulat, însoțită de garanții judiciare recunoscute ca indispensabile de către popoarele civilizate.

2. Răniții și bolnavii vor fi ridicați și îngrijiți.

Un organism umanitar imparțial, așa cum este Comitetul Internațional de Cruce Roșie, va putea să ofere serviciile sale Părților în conflict. Părțile în conflict se vor strădui, pe de altă parte, să dispună intrarea în vigoare, prin acorduri speciale, a tuturor sau a unei părți din celelalte dispoziții ale prezentei convenții. Aplicarea dispozițiilor care preced nu va avea efect asupra statutului juridic al Părților în conflict.⁴³

2 Conventions de Genève de 1949 et Protocoles additionnels, et leurs Commentaires [on-line] <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/dih.nsf/Comment.xsp?action=openDocument&documentId=3C1DFAABF34C395AC12563BD002C635A> (consultat la 16.08.2019).

3 Convenția de la Geneva (IV) privitoare la protecția persoanelor civile în timp de război din 12 august 1949, op. cit.

Această prevedere nu face altceva decât să readucă aminte părților că ele rămân legate prin angajamente ce reflectă anumite standarde minime recunoscute de comunitatea internațională. Or, în dreptul de război nu există o determinare expresă a termenului „conflict armat”. Există dubii serioase că autorii Convențiilor de la Geneva au exclus în mod intenționat o expresie dură, care ar fi putut limita domeniul de aplicare al dreptului. Dreptul internațional nu are un termen unanim recunoscut al termenului „conflict armat”, iar analiza fiecărui caz în parte a dus la rezultate nesatisfăcătoare. Aceste probleme devin și mai evidente în cazul conflictelor armate non-internaționale, dat fiind că dezordinile interne au loc de regulă pe teritoriile statelor care nu doresc să aplice dreptul internațional la soluționarea problemelor interne. Într-adevăr, logica conflictului armat depinde de viabilitatea diferențierii între dezordinile interne sau a revoltelor și a conflictelor armate non-internaționale — primele sunt reglementate de dreptul național (dreptul internațional al drepturilor omului influențând mult), iar cel de-al doilea este reglementat de dreptul internațional umanitar.⁴

În pofida asemănării textelor articolelor comune 2 și 3 ale Convențiilor de la Geneva din 1949, modele diverse ale statelor și criterii importante cu caracter politic, impun o examinare mai strictă a cerinței prezenței conflictului armat, ceea ce nu conțin prevederile articolul 3 comun. Articolul 2 comun are drept obiectiv reglementarea conflictelor între 2 sau mai multe state ce posedă calitate de subiect de drept internațional, altfel spus, state sau părți recunoscute de părțile beligerante. Pe de altă parte, articolul 3 comun are drept scop reglementarea conflictelor între state și formațiunile armate ce nu reprezintă state, în cazul în care conflictul are loc pe teritoriul unui stat. Deoarece articolul 3 comun reglementează situațiile interne, condițiile de aplicare ale acestuia trebuie să fie clar explicate, pentru ca acestea să se răsfrângă doar asupra subiectelor ce trezesc interes internațional.

Încetarea aplicării. Sfârșitul acțiunilor militare sau încetarea acțiunilor militare

Atât în cadrul conflictelor armate internaționale, cât și a celor non-internaționale, Convențiile de la Geneva, în general, reglementează starea de beligeranță (ducerea operațiunilor militare) în timpul conflictului armat. Conform Convențiilor de la Geneva, regula generală este că dreptul internațional umanitar se aplică până la sfârșitul acțiunilor militare. Totodată, există și excepții de la această regulă generală. În primul rând, obligația de a repatria persoanele ce beneficiază de protecția Convențiilor de la Geneva III și IV intră în vigoare odată cu „încetarea operațiunilor militare”. În al doilea rând, obligațiile asumate de Puterea ocupantă în baza Convenției de la Geneva IV depășesc limitele „sfârșitului acțiunilor militare”.

4 ICRC. How does law protect in war? A. Concept and Purpose of International Humanitarian Law [on-line] <https://casebook.icrc.org/law/fundamentals-ihl> (consultat la 16.08.2019).

Varianta clasică al sfârșitului conflictului armat este semnarea acordului de pace. Adevărul este că această metodă se aplică tot mai rar, în special reieșind din faptul scăderii numărului de declarații formale a stării de război. Chiar și-n lipsa acordului de pace poate avea loc încetarea totală a acțiunilor militare și restabilirea *de facto* a relațiilor de pace între părțile beligerante. Totuși, acțiunile militare pot sfârși prin intermediul mai multor forme — provizorii sau cu caracter permanent -, printre care putem evidenția armistițiul, încetarea focului, cartelul (acord verbal între ofițeri). Luând în considerație regimul conflictului armat prevăzut de Convențiile de la Geneva, putem constata, că dreptul internațional umanitar încetează a fi aplicat în momentul în care sunt încetate acțiunile militare și nu există premise că acestea vor putea reîncepe în viitorul apropiat. Reamintim, că conflictul armat continue până la „sfârșitul acțiunilor militare“, indiferent de faptul că unele obligații, cum ar fi cea de repatriere a prizonierilor de război, intră în vigoare odată cu „încetarea acțiunilor militare“. Trebuie să menționăm, că unii experți susțin că criteriul „sfârșitul acțiunilor militare“ se deosebește de criteriul „încetarea acțiunilor militare“.⁵ Ultimul se referă la încetarea acțiunilor militare (stoparea *de facto* a focului), pe când primul reflectă încetarea totală a întregii activități armate agresive. În cazul în care acceptăm această ipoteză, conflictul armat poate continua și după „încetarea acțiunilor militare“. Iar, deoarece obligația repatrierii apare o dată cu „încetarea acțiunilor militare“, rezultă, că în unele situații poate exista obligația de repatriere până la momentul în care conflictul armat a luat sfârșit.

Conflictele armate contemporane în mare parte au demonstrat insolvabilitatea acestei abordări tradiționale. Ultimele modificări în situația generală au abordat chestiuni importante ce reflectă aplicarea dreptului internațional umanitar *rationae temporis*. Din această categorie de schimbări fac parte dominația conflictelor armate non-internaționale, inclusiv a acțiunilor ce se află la limita conflictelor armate internaționale și non-internaționale; schimbări de tactici militare, a operațiunilor participanților; prezența unor conflicte netradiționale cu obiective neclare și nepermanente; apariția conflictelor ce nu prevăd reglementarea pe calea diplomatică.

Vom încerca să abordăm câteva din asemenea situații, ce nu pot fi tratate expres din punct de vedere al prevederilor Convențiilor de la Geneva, dar, care, în același timp, merită o analiză profundă.

Conflictele netradiționale și marja de aplicare pentru acestea a normelor dreptului internațional umanitar

O atenție deosebită necesită analiza marjei aplicabile conflictelor armate non-internaționale. Așa cum am spus și anterior, marja „conflict armat“ stabilit de art. 3 comun este discutabilă. Deoarece la moment prevalează conflictelor armate non-internaționale, această abordare necesită o revizuire. Mai mult, conflictele armate

5 ICRC. How does law protect in war? II. The protection of the civilian population against the effects of hostilities [on-line] <https://casebook.icrc.org/law/conduct-hostilities> (consultat la 16.08.2019).

non-internaționale tot mai des se intersectează cu conflictele armate internaționale. De exemplu, atacul terorist din 11.09.2001 asupra SUA a dus la declanșarea unui conflict armat internațional între SUA, Marea Britanie, pe de o parte și Afganistan, pe de altă parte, care indiscutabil impune aplicabilitatea Convențiilor de la Geneva din 1949. Chiar dacă aceasta rămâne evident, rămâne deschisă întrebarea — este oare aplicabil dreptul internațional umanitar în cazul atacului din 11 septembrie, propriu zis? Chiar dacă evenimentele din 11 septembrie au confirmat prezența unui conflict armat non-internațional între SUA și Al Quaida, rămâne neclar în care anume moment numărul suficient de atacuri împotriva SUA ce au avut loc până la 11 septembrie, au dus la aplicarea dreptului internațional umanitar, dacă în general putem vorbi despre aplicarea acestuia. Mai mult, beligeranții în asemenea conflicte deseori nu sunt combatanți tradiționali, fapt ce la rândul său constituie obstacol în recunoașterea stării de conflict armat, chiar și în condițiile în care aplicarea forței are loc din exterior.

Deoarece actorii ce nu sunt state, au dobândit capacitatea de a-și coordona aplicarea forței în întreaga lume, trebuie să examinăm chestiunea marjei aplicării în conflictele non-internaționale. Pentru aceasta trebuie de făcut o analiză a stării de lucru în domeniul reglementării conflictelor non-internaționale în perioada după ce a fost adoptat articolul 3 comun Convențiilor de la Geneva din 1949. Aceste acte juridice posterioare probabil că au clarificat conceptul de conflict armat non-internațional.

O atenție deosebită merită Protocolul II, hotărârea Camerei de Apel a Tribunalului Penal Internațional pentru ex-Yugoslavia în cazul Tadic, precum și Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale. Fiecare din aceste documente, probabil că propune un concept mai strict al conflictului armat, iar în rezultat, îngustează domeniul material de aplicare al articolului 3 comun.

Protocolul II adițional (1977) la Convențiile de la Geneva (1949) aplicabil conflictelor non-internaționale a fost adoptat în contextul căutării soluțiilor pentru divergențele care reflectă noțiunea de conflict armat dată de articolul 3 comun. Din cauza unor lacune în mecanismul internațional ce reglementează conflictele armate interne, Comitetul Internațional al Crucii Roșii, dar și mai multe state părți la Convențiile de la Geneva, au întreprins pași pentru „confirmarea și dezvoltarea” domeniului de aplicare și a conținutului dreptului internațional umanitar. Eforturile respective au contribuit până la urmă la adoptarea celor două Protocoale adiționale (1977) la Convențiile de la Geneva (1949). Protocolul I a lărgit definiția conflictului armat internațional, atribuind la această categorie războaiele de eliberare națională și a elucidat mai multe prevederi importante ale Convențiilor de la Geneva. La rândul său, în încercarea de „dezvolta și adăuga” articolul 3 comun, Protocolul adițional II (1977) a lărgit normele aplicabile conflictelor armate non-internaționale.

Conform prevederilor Protocolului adițional II, acesta se aplică conflictelor armate între Înalta Parte Contractantă și alte formațiuni armate, ce se află sub „comandament responsabil”, exercită un asemenea control asupra unei părți a teritoriului său, astfel încât să-i permită să desfășoare operațiuni militare susținute și coordonate și să aplice prezentul Protocol. Mai jos, articolul 1 punctul 2 indică domeniile de aplicare „pre-

zentul Protocol nu se va aplica situațiilor de tensiuni interne și tulburărilor interne, cum sunt actele de dezordine publică, actele sporadice și izolate de violență și alte acte analogice, care nu constituie conflicte armate. Dat fiind că obiectivul Protocolului adițional II este completarea articolul 3 comun „fără a modifica condițiile sale de aplicare actuale, putem presupune că domeniul de aplicare a Protocolului adițional II prevede situațiile în care este aplicabil articolul 3 comun.

Deși faptul că Protocolul adițional II oferă o noțiune pozitivă și concretă „conflictului armat fără caracter internațional“, totuși acesta prevede mai restrâns în comparație cu articolul 3 comun. O asemenea abordare este confirmată prin conținutul documentului, istoria elaborării acestuia, practica ulterioară a statelor și unanimitatea comentatorilor în acest sens. În rezultatul adoptării a două Protocoale adiționale (1977), Convențiile de la Geneva (1949) recunosc și reglementează 4 categorii de conflicte armate: conflict armat internațional conform prevederilor articolului 2 comun; război de eliberare națională, așa cum este calificat de Protocolul adițional I; războaie civile, așa cum sunt calificate de Protocolul adițional II și conflict armat non-internațional conform prevederilor articolul 3 comun. Astfel, putem constata faptul, că articolul 3 comun stabilește cel mai jos nivel de aplicare a legilor și cutumelor de război.

Hotărârea Tribunalului Penal Internațional pentru ex-Yugoslavia (TPIY) în cazul Tadic

Jurisprudența TPIY a făcut claritate în determinarea conflictului armat în dreptul internațional umanitar. Fiind înființat pentru punerea sub urmărire a persoanelor ce au comis încălcări grave ale dreptului internațional umanitar, tribunalul posedă jurisdicție în raport u crimele de război, crimele contra umanității și genocid. În cazul *Tadic*, prima speță examinată de tribunal, Camera de Apel a stabilit în linii generale criteriile prezenței unui conflict armat în sensul Convențiilor de la Geneva. În special, Camera de Apel a constatat că:

„conflictul armat este prezent în contextul în care este utilizată forța armată în relațiile dintre state sau în situația în care are loc violență militară îndelungată în relațiile dintre asemenea grupări în limitele teritoriului statului. Dreptul internațional umanitar se aplică de la începutul unor asemenea conflicte și încetează odată cu sfârșitul operațiunilor militare până la încheierea păcii sau, în caz de conflict armat non-internațional, până la reglementarea pașnică. Până în acest moment dreptul internațional umanitar se aplică pe întreg teritoriul statelor beligerante sau, în caz de conflict armat non-internațional, pe întreg teritoriul ce se află sub controlul uneia dintre părți, indiferent de faptul, dacă au loc sau nu lupte armate“ (*traducerea noastră*).⁶

⁶ ICTY. Prosecutor v. Dusko Tadic. Appeal on Jurisdiction, 2 October 1995. Case IT-94-1-AR72, para 70 [on-line] <https://www.icty.org/x/cases/tadic/acdec/en/51002.htm> (consultat la 12.04.2020).

Două aspecte ale prezentei noțiuni, probabil că reprezintă o contribuție importantă în determinarea conflictului armat. În primul rând, noțiunea, cel mai precis presupune că conflictul armat are loc doar în cazul în care gruparea armată exercită controlul asupra unei părți a teritoriului statului. În al doilea rând, noțiunea, cel mai precis, califică acțiunile militare ce au loc în limitele unui stat drept conflict armat, doar în contextul în care violența armată este de durată. Ambele criterii impun limitări esențiale în raport cu condițiile conform cărora se aplică articolul comun 3. Deși această noțiune a avut o influență importantă, examinarea minuțioasă a argumentelor aduse de tribunal duce la conștientizarea faptului că ea nu limitează domeniile de aplicare a articolului comun 3.

În primul rând, calificarea dată de tribunal nu cere ca formațiunile armate să exercite controlul asupra teritoriului în interiorul statului. Tribunalul constată circumstanțele în care dreptul internațional umanitar se aplică, analizând detaliat *rationae situationis*, *rationae loci* și *rationae temporis*. La constatarea *rationae loci* privind aplicabilitatea dreptului internațional umanitar în cazul conflictelor non-internaționale, tribunalul doar constată expres că acesta este aplicabil inclusiv în teritoriul care nu se mai află sub controlul statului, or, altfel spus, pe întreg acest teritoriu.

În al doilea rând, condiția referitor la tensiunea armată îndelungată, dacă să acceptăm corect, nu limitează aplicabilitatea dreptului internațional umanitar. Caracterul hotărârii adoptate de Camera de Apel a TPIY ne permite să presupunem, că majoritatea cazurilor luptelor interne satisface această cerință. A fost sau nu tensiune armată „îndelungată“ este apreciată în dependență de întreaga perioadă a acțiunilor militare — de la începutul acestora până la sfârșitul lor. Puține din conflictele interne nu vor corespunde acestui criteriu, în condițiile în care îl acceptăm în formula respectivă. Mai mult, legile și cutumele de război sunt aplicabile oricăror acțiuni comise în timp de conflict armat, inclusiv atunci când ele au avut loc până la momentul în care a fost atins criteriul „îndelungat“. Avem în vedere, că criteriul privind nivelul de tensiune armată îndelungată nu oferă nici o formă de imunitate acțiunilor comise la etapele inițiale ale unui conflict armat non-internațional. Astfel, condiția nivelului de tensiune armată trebuie să fie concepută, cel mai probabil, ca repetarea regulii generale ce exclude „acte de violență separate și sporadice“ din domeniul de aplicare a dreptului internațional umanitar. Mai mult, jurisprudența Tribunalului Penal Internațional pentru Rwanda (TPIR) demonstrează că nivelul de tensiune armată pe o durată de doar câteva luni satisface criteriul „îndelungat“, dacă nivelul de tensiune a fost suficient de înalt, situația fiind calificată drept conflict armat în sensul articolului comun 3.

Statutul Curții Penale Internaționale (CPI)

Statutul CPI în egală măsură oferă o noțiune mai detaliată conflictului armat non-internațional în comparație cu prevederile articolului comun 3. Statutul constată unele fapte drept crime de război, în cazul în care acestea sunt comise în timp de

conflict armat non-internațional. Astfel, Statutul declară criminale „încălțările grave ale articolului 3 comise în timp de conflict non-internațional“ și „nu se aplică deci situațiilor de tulburări sau tensiuni interne, cum sunt insurecția, actele izolate și sporadice de violență și actele de natură similară“ (art. 8 (2) (d)).⁷ Statutul, totodată, criminalizează un spectru mai larg de fapte, caracterizate ca „celelalte violări grave ale legilor și cutumelor aplicabile conflictelor armate care nu prezintă un caracter internațional, în cadrul stabilit de dreptul internațional“ (art. 8 (2) (e)). Această normă ce are anumite obiective și stabilește anumite interdicții, este aplicabilă „se aplică conflictelor armate care nu prezintă un caracter internațional și nu se aplică deci situațiilor de tulburări și de tensiuni interne, cum sunt insurecțiile, actele izolate sau sporadice de violență sau alte acte de natură similară“ (art. 8 (2) (f)).

Trebuie să atragem atenția la careva aspecte prevăzute de Statut. În primul rând, Statutul acceptă limitele generale ale Convențiilor de la Geneva (1949), în sensul că nu propune o afirmare pozitivă a conflictului armat. În al doilea rând, Statutul codifică opinia expusă în Comentariile CICR, conform căreia, conflictele armate non-internaționale în sensul articolului 3 nu include situațiile „de tulburări și de tensiuni interne, cum sunt insurecțiile, actele izolate sau sporadice de violență sau alte acte de natură similară“. În al treilea rând, Statutul preia formularea TPIY „violență armată îndelungată“, însă nu aplică acest criteriu conflictelor în conformitate cu prevederile articolului 3 comun. Mai mult, însăși formularea articolului 8 (2) (f) presupune că acesta se aplică unui singur tip de conflict armat non-internațional — conflictelor armate ce se caracterizează prin tensiune armată prelungită.

Deoarece astfel de evoluție nu a clarificat domeniul de aplicare al articolului 3 comun, determinarea conflictului armat non-internațional necesită depășirea neclarității regimului stabilit de Convențiile de la Geneva din 1949. În contextul acestei analize se constată unele contradicții în domeniul aplicării *rationae temporis*. În primul rând, în cazul în care criteriul „îndelungat“ va fi introdus în dreptul internațional umanitar, altfel spus, să considerăm că doar conflictele îndelungate non-internaționale constituie conflict armat în sensul Convențiilor de la Geneva, apare întrebarea — are oare tangență dreptul internațional umanitar în raport cu faptele comise până în momentul în care conflictul poate fi caracterizat ca fiind îndelungat? Se aplică oare dreptul internațional umanitar de la începutul acțiunilor militare sau doar din momentul în care conflictul poate fi caracterizat ca unul îndelungat? În al doilea rând, în cazul în care dreptul internațional umanitar se aplică doar conflictelor armate non-internaționale care au atins pragul de intensitate, atunci apare o întrebare dificilă privind momentul în care acest drept devine inaplicabil. Altfel spus, va înceta oare să se aplice dreptul internațional umanitar în momentul în care intensitatea luptelor va merge în direcție opusă în raport cu pragul critic?

7 Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale din 17.07.1998, ratificat de Parlamentul Republicii Moldova prin Legea nr. 212 din 09.09.2010 [on-line] <https://lege5.ro/Gratuit/ge3tqmbu/statutul-de-la-roma-al-curtii-penale-internationale-din-17071998> (consultat la 12.04.2020).

Sau dreptul internațional umanitar se aplică până la „sfârșitul acțiunilor militare“ sau „încetarea acțiunilor militare“?

Conflicte armate non-internaționale transnaționale

Conflictele non-internaționale contemporane deseori după caracterul lor sunt transnaționale. Conflictul armat poate cuprinde teritoriile mai multor state, în pofida faptului că acțiunile militare nu sunt considerate internaționale, fie că participant este doar un stat, fie că toate statele luptă de o singură parte. Și din nou, „războiul cu terorismul“ condus de SUA, este un exemplu expres. Al-Quaida este o organizație transnațională care are subdiviziunile sale operative în mai multe state. Orice conflict armat între un stat și o astfel de grupare, cel mai probabil, va prelua un caracter transnațional. Întrebarea este — în ce moment începe aplicarea dreptului internațional umanitar și în ce moment încetează în cadrul unor astfel de conflicte?

Convențiile de la Geneva nu au prevăzut conflicte de acest gen. Într-adevăr, există o astfel de interpretare a articolului 3 comun, conform căreia acesta se aplică doar conflictelor armate ce au loc pe teritoriul unui stat. În astfel de situație, limitarea „caracterului non-internațional“ face această prevedere inaplicabilă tuturor conflictelor cu criteriul internațional sau transnațional. Putem presupune că autorii noțiunii în cauză prevedeau aplicarea ei doar în cazul „veritabilelor conflicte non-internaționale“. Mai mult, textul complet al prevederii în cauză, într-o oarecare măsură susține o astfel de lectură — articolul se referă doar la cazurile „conflictelor armate fără caracter internațional și care are loc pe teritoriul uneia din Înaltele Părți Contractante“. Însă, în pofida textului, o astfel de interpretare, este una problematică. În primul rând, această interpretare ar fi creat o lacună inexplicabilă pentru Convențiile de la Geneva. În cazul unei astfel de lecturi, Convențiile ar fi reglementat doar conflictele armate internaționale în sensul restrâns al cuvântului și conflictele non-internaționale, dar nu ar fi reflectat conflictele armate între un stat și o grupare armată bazată pe teritoriul unui stat străin sau conflictele armate non-internaționale care depășesc limitele frontierelor internaționale și trece pe teritoriul altui stat. Nu există o explicație logică a acestei lacune în domeniul reglementării reieșind din principiile existente sau a unei abordări pragmatice. Și-n final, o astfel de lectură a prevederii în cauză nu oferă o interpretare corectă considerațiilor care condiționează limitarea aplicării articolului comun 3. Articolul comun 3 a fost unul revoluționar la timpul său, dat fiind că obiectivul său a fost reglementarea în cadrul dreptului internațional umanitar a conflictelor non-internaționale. În cazul în care prevederea reglementează conflictele armate non-internaționale, așa cum reiese din interpretarea noțiunii „un singur stat“, atunci ea *a fortiori* se aplică conflictelor armate internaționale sau transnaționale. Formularea prevederii ce limitează aplicarea sa cu teritoriul „uneia din Înaltele Părți Contractante“, poate fi citită altfel. Cel mai probabil, că formularea acestei prevederi doar menționează faptul că aplicarea sa depinde de jurisdicția statului-parte la tratat.

***Conflict armat non-internațional internaționalizat
și conflict armat internaționalizat „de-internaționalizat“***

Conflictele armate deseori traversează etape, atunci când ele sunt internaționale și etape, atunci când ele sunt non-internaționale. Aceasta bare loc deoarece la moment a devenit o practică obișnuită când un stat străin se implică într-un conflict armat non-internațional, fapt ce trezește deseori neclarități de ordin juridic. În cazul în care un stat străin se implică de partea guvernului „legal“ pentru a-l ajuta să înăbușe revolta, conflictul armat își păstrează caracterul non-internațional. Însă, dacă statul străin se implică de partea rebelilor în lupta împotriva guvernului, o astfel de implicare duce la internaționalizarea conflictului armat. În cazul unor astfel de conflicte apar unele probleme specifice, ce țin de domeniul de aplicare a Convențiilor de la Geneva *rationae temporis*. În plus, un astfel de tip de conflict, fapt ce pare a fi unul și mai important, atenționează importanța stabilirii exprese a condițiilor în care sunt aplicabile norme concrete. Să luăm în calitate de exemplu acțiunile militare din Afganistan. Conflictul din Afganistan a fost, cel mai probabil, un conflict armat non-internațional între talibani și Alianța nordică până în momentul în care s-au implicat forțele SUA, după care conflictul s-a transformat în unul internațional. După ce guvernul taliban a pierdut puterea, conflictul ar fi putut din nou deveni unul non-internațional, deoarece forțele SUA acționau de partea noului guvern al Afganistanului. Evident că participarea a încă unui stat sau renașterea Talibanului poate re-internaționaliza conflictul. Dificultatea evidentă constă în faptul că dreptul internațional umanitar aplicabil suportă modificări pe parcursul conflictului, astfel trebuie să examinăm unele cazuri de nesiguranță. Duce oare internaționalizarea conflictului armat non-internațional în mod automat la aplicarea dreptului internațional umanitar indiferent de faptul dacă au fost sau nu acțiunile militare în limitele unui stat considerate drept conflict armat? Constituie oare de-internaționalizarea conflictului armat internațional, altfel spus, transformarea conflictului armat internațional într-un conflict armat non-internațional „încetarea acțiunilor militare“ în scopul repatrierii prizonierilor de război?

Tactica netradițională în timp de acțiuni militare internaționale

În final, în conflictele contemporane deseori este folosită tactica militară netradițională, care nu poate impune aplicarea dreptului internațional umanitar. „Războiul contra terorismului“ condus de SUA, o dată în plus ilustrează multe din problemele ce apar în contextul conflictelor contemporane. Războiul este dus prin cele mai diverse metode, nu doar prin intermediul forțelor armate tradiționale, dar și cu aplicarea tacticii, care de regulă nu se asociază cu conflictul armat: sancțiuni economice și financiare, operațiuni speciale care pot continua timp îndelungat după terminarea luptelor între forțele armate etc. în contextul unor noi tactici, pragul „conflict armat“ prevăzut de articolul 2 comun, cel mai probabil, cu timpul va prezenta aceleași dificultăți care sunt astăzi asociate cu articolul 3 comun. Condiționează

oare o asemenea tactică aplicarea dreptului internațional umanitar? Sau o astfel de tactică trebuie să fie aplicată concomitent cu utilizarea forțelor armate în sensul clasic, doar pentru faptul că dreptul internațional umanitar să fie aplicabil? În cazul în care pragul de aplicare va fi redus pentru a acoperi astfel de acțiuni, trebuie oare ca aplicarea dreptului internațional umanitar să înceteze doar odată cu încetarea sau sfârșitul unei astfel de activități?

Încheiere

Am încercat să supunem studiului aspecte ce reflectă nivelul de aplicabilitate al dreptului internațional umanitar în contextul conflictelor armate contemporane. Or, așa cum s-a văzut din analiza efectuată, conflictele armate contemporane nu mai corespund delimitării clasice între conflicte armate internaționale și conflicte armate non-internaționale, tacticile și tehnicile fiind sofisticate, astfel dreptul internațional umanitar fiind impus să interpreteze normele ce reglementează „legile și cutumele de război“, reieșind din realitățile conflictelor moderne. Așa, de exemplu, ceea ce acum câteva decenii constituia regulă indispensabilă — participarea forțelor armate ale unui stat străin de partea guvernului „legal“ nu transforma conflictul armat în unul internațional, astăzi abordarea este de genul — pe cât de „legal“ și de „reprezentativ“ poate fi considerat un astfel de guvern. Totodată, participarea forțelor armate ale unui stat străin de partea rebelilor, în mod automat transformă conflictul în unul internațional. Iar dacă analizăm starea reală a conflictelor armate moderne, constatăm că acestea nu se limitează doar la teritoriul unui stat, deseori depășind frontierele mai multor state. Astfel, dreptul internațional umanitar trebuie să dea răspuns la chestiunea privind aplicabilitatea sa, reieșind din interpretarea celor două concepte — „control efectiv“ și „control general“ — termeni ce au trezit multiple dezbateri în urma interpretării acestora de către instanțele judiciare internaționale, cum ar fi speța *Nicaragua*, examinată de Curtea Internațională de Justiție sau speța *Dusko Tadic*, examinată de Tribunalul Penal Internațional pentru ex-Yugoslavia.

Analizând aplicabilitatea dreptului internațional umanitar în contextul conflictelor armate contemporane, inclusiv *rationae temporis*, *rationae personae*, *rationae loci* și *rationae situationis*, am reieșit din ideea că obiectivul dreptului internațional umanitar este asigurarea condițiilor în care să nu rămână un vacuum, în care cineva sau ceva să nu fie acoperit de normele convenționale sau cutumiare ale dreptului internațional umanitar. Or, obiectivul de bază al dreptului internațional umanitar este asigurarea unei protecții minime persoanelor și obiectelor afectate, astfel ca interesul victimelor să prevaleze în raport cu interesele statelor. Or, printr-un astfel de abordare, în ultimele două-trei decenii s-a consolidat o nouă direcție de drept internațional umanitar și drept internațional penal — victimologie. Astfel, accentul va fi pus pe interesul victimei în prin plan și nicidecum nu pe interesul statului, fapt ce poate fi considerată drept o veritabilă abordare „revoluționară“ în contextul interpretării aplicabilității dreptului internațional umanitar.